

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2018|031 VAN 14 JUNI 2018

OVER DE VASTSTELLING VAN DE LANDSCHAPSATLAS VOOR HET GEBIED 'VALLEIEN VAN MOMBEEK EN FONTEINBEEK MET BURCHT EN BOS VAN KOLMONT, INCLUSIEF DE SPOORWEGBEDDING VAN HET FRUITSPOOR', IN TONGEREN EN BORGLOON, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER GEERT BOURGEOIS VAN 7 MEI 2018

I. SITUERING ADVIESVRAAG

1. Het Onroerenderfgoeddecreet (artikels 4.1.1 en 4.1.3) voorziet dat de Vlaamse Regering de inventarissen vaststelt en onderwerpt aan een openbaar onderzoek van zestig dagen. Gedurende die periode kan iedere burger opmerkingen of bezwaren formuleren over feitelijkheden. Vervolgens wint de Vlaamse Regering over de inventaris en de opmerkingen en bezwaren afkomstig van het openbaar onderzoek advies in bij de VCOE. Daarna kan de minister de inventaris definitief vaststellen en gaan er voor de vastgestelde inventarisitems rechtgevolgen van kracht (artikel 4.1.9 t.e.m. 4.1.11 OE-decreet).

2. De VCOE ontving op 7 mei 2018 een adviesvraag van Geert Bourgeois, minister-president van de Vlaamse Regering en minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed, over de gedeeltelijke vaststelling van de Landschapsatlas voor het gebied 'Valleien van Mombeek en Fonteinbeek met burcht en bos van Kolmont, inclusief de spoorwegbedding van het fruitspoor'.

De adviesvraag gaat uit van een adviestermijn van dertig dagen. Artikel 4.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet bepaalt dat deze termijn op vraag van de VCOE door de Vlaamse Regering eenmalig verlengd kan worden. De VCOE heeft de minister op 8 mei 2018 verzocht de adviestermijn met dertig dagen te verlengen en heeft hiervoor toestemming gekregen.

3. Het gebied 'Valleien van Mombeek en Fonteinbeek met burcht en bos van Kolmont' ligt in het overgangsgebied tussen droog en vochtig Haspengouw. De asymmetrische beekvalleien van de Mombeek en Fonteinbeek wisselen af met vlakke plateaugebieden. Het gebied omvat diverse landschapselementen zoals hoogstamboomgaarden en holle wegen, alsook beeldbepalende bouwkundige relictten waaronder de burchtruïne van Kolmont. Aan dit landschap wordt een historische, archeologische, esthetische, ruimtelijk-structurende en wetenschappelijke erfgoedwaarde toegekend.

De 'spoorwegbedding van het fruitspoor' betreft een restant van de opgeheven spoorlijn 23. Deze werd eind 19de eeuw aangelegd in functie van de ontsluiting van Haspengouw voor het transport van landbouwproducten en fruit. Momenteel wordt de spoorweg als wandel- en fietsweg gebruikt. Aan dit relict wordt een historische en ruimtelijk-structurende erfgoedwaarde toegekend.

4. De commissie erkent de cultuurhistorische waarde van het gebied en de spoorwegbedding en kan aldus de opname in de vastgestelde Landschapsatlas ondersteunen. De vaststelling formaliseert de waardering voor het betrokken gebied vanuit het beleidsveld onroerend erfgoed. Het is positief dat aldus enige rechtszekerheid wordt geboden, zonder beperkingen voor andere sectoren.

Niettemin formuleert de commissie in onderstaand advies diverse bemerkingen, met name bij de bezwaren afkomstig van het openbaar onderzoek (deel II), de vernieuwde vaststellingsmethodiek (deel III) en het vaststellingsdossier (IV).

II. BEZWAARSCHRIFTEN OPENBAAR ONDERZOEK

5. In het kader van het openbaar onderzoek werden vijf bezwaarschriften ingediend.

Het bezwaarschrift van de Provincie Limburg bundelt de adviezen van diverse provinciale instanties. Meerdere van deze instanties verduidelijken dat de provincie recent eigenaar is geworden van het fruitspoor en dat op het traject een project wordt ontwikkeld inzake mobiliteit (fietsnelweg), landschapsontsluiting en toerisme. Er wordt aangegeven dat voor de realisatie van de fietsnelweg ingrepen nodig zijn (bijkomende verharding, bewegwijzering) en dat in de toekomst tevens bekeken zal worden in welke mate de bruggen op het fruitspoor gerenoveerd of heraangelegd moeten worden. De vaststelling van het gebied mag de ontwikkelingen binnen het fruitspoor niet in het gedrang brengen. Er wordt gevraagd welke de beperkingen zullen zijn voor de verdere uitwerking van het fietsroutenetwerk en voor de aanleg van toeristische infrastructuur of de organisatie van activiteiten. De provincie vraagt tevens of het andere tracé van het fruitspoor (tot Sint-Truiden) ook nog vastgesteld wordt. Tot slot wordt in het bezwaarschrift aangegeven dat het jammer is dat de historische hoeve met donjontoren 'burcht van Mulken' niet mee wordt opgenomen.

Limburgse Milieukoepel vzw ondersteunt de vaststelling en wijst daarbij op de belangrijke ecologische, landschappelijke en toeristische waarde van de aanwezige bossen. Het bezwaarschrift benadrukt dat afstemming gerealiseerd moet worden tussen de vaststelling als landschappelijk erfgoed en het ecologische beheer van de bossen. Hetzelfde geldt voor de beken. Verder vraagt de vzw dat er afstemming gebeurt met het beheer van de waterlopen en van de natuurgebieden. Ook het behoud en beheer van de landschapselementen verdienen bijzondere aandacht.

Nv Kolmont verduidelijkt diverse percelen in het gebied in eigendom te hebben en onderschrijft de vaststelling van het gebied. Het uitgebreide bezwaarschrift levert bijkomende elementen aan waarom het gebied en het fruitspoor een belangrijke erfgoedwaarde hebben. Het bezwaarschrift vraagt deze elementen en kenmerken verder te benadrukken en gedetailleerder te beschrijven, in het bijzonder wat betreft de natuurwaarde (fauna en flora) van het gebied. De nv Kolmont vraagt tot slot bij opmaak van het erfgoedlandschap in gepaste beschermingsmaatregelen te voorzien en vraagt daarbij ruimte voor private beheersmaatregelen.

Boerenbond formuleert enkele bezorgdheden inzake de toekomstige bouw-, verbouw- en uitbreidingsmogelijkheden van de land- en tuinbouwbedrijven in het gebied. Boerenbond benadrukt dat het landschap mede gecreëerd werd door de landbouwers en geen vastgeroest gebied mag worden. Er dient te worden voorkomen dat een stand-still gecreëerd wordt. Concluderend vraagt Boerenbond de actieve bedrijfsgebouwen uit de afbakening te houden.

Het Agentschap Wegen en Verkeer geeft aan dat het gebied in het noorden en het zuiden door een gewestweg wordt begrensd en verduidelijkt dat binnen de afbakening alle weggebonden aanpassingen langs de gewestwegen mogelijk dienen te blijven.

6. De commissie stelt vast dat de bezwaarschriften overwegend positief zijn. Geen enkel bezwaarschrift stelt de vaststelling in de Landschapsatlas van het valleigebied of de spoorwegbedding fundamenteel in vraag. Wel worden diverse bezorgdheden en vragen geformuleerd.

Zo stelt de commissie vast dat de rechtsgevolgen van een vaststelling in de Landschapsatlas niet voor alle bezwaarindieners geheel duidelijk zijn. Bijkomend merkt de commissie op dat voorliggend vaststellingsdossier geen inzicht geeft in de aanleiding voor de vaststelling van het betrokken gebied. De commissie dringt er op aan zowel de aanleiding, de doelstelling en de rechtsgevolgen van de vaststelling in het vaststellingsdossier te duiden. Aansluitend formuleert de commissie de aanbeveling om bij toekomstige vaststellingen tijdens het openbaar onderzoek een infosessie te organiseren voor alle betrokkenen (burgers, lokale besturen,...).

De commissie onderschrijft verder de vraag van de provincie Limburg inzake de vaststelling van de rest van het fruitspoor (tot Sint-Truiden). De commissie benadrukt dat de spoorwegbedding van 'lijn 23 Drieslinter-Tongeren' één geheel vormt en meent dat dit landschapselement als dusdanig dient te worden vastgesteld. De motivatie van voorliggende afbakening, zoals opgenomen in het vaststellingsdossier, kan aldus niet ondersteund worden: *'Enkel het tracé op het grondgebied Tongeren en Borgloon maakt deel uit van de vaststelling, omwille van het openbaar onderzoek dat zich tot deze gemeenten beperkt.'*

III. VERNIEUWDE VASTSTELLINGSMETHODIEK

7. Sinds de koerswijziging¹ voor de vaststelling van de Landschapsatlas worden de historische tuinen en parken en houtige beplantingen met erfgoedwaarde niet meer binnen hun eigen inventaris vastgesteld. Op die manier worden overlappende vaststellingen van items in de drie inventarissen vermeden. De commissie vindt het zeer positief dat de Landschapsatlas als geïntegreerde inventaris van het landschappelijk erfgoed wordt vastgesteld.²
8. Het is tevens positief dat het in een gebied aanwezige landschappelijke erfgoed ook niet afzonderlijk (i.e. als punt-, lijn- of vlakvormige relict) wordt vastgesteld in de Landschapsatlas. Enkel het ruimere gebied (de vroegere ankerplaats) wordt nog vastgesteld.³ Deze werkwijze komt tegemoet aan de vraag van de commissie naar een meer holistische landschapsbenadering. Aldus kan de nadruk worden gelegd op de landschappelijke samenhang in het gebied en de onderlinge relaties tussen individuele landschapselementen. Dit is noodzakelijk om een geïntegreerde landschapszorg te waarborgen en een gefragmenteerde aanpak te vermijden.
9. De commissie wijst er wel nog op dat de rechtsgevolgen voor de vastgestelde Landschapsatlas niet helemaal dezelfde zijn als voor de vastgestelde Inventaris Houtige Beplantingen.⁴ Doordat de houtige beplantingen met erfgoedwaarde niet meer in hun eigen inventaris worden vastgesteld, zijn enkel de rechtsgevolgen voor de Landschapsatlas van

¹ Zie nota aan de VCOE dd. 15 december 2016 inzake 'wijziging van aanpak bij de (gedeeltelijke) vaststelling van de Landschapsatlas'

² Zie VCOE 2016 031 – Advies vaststelling inventarissen Nieuwenhoven en VCOE 2016 076 – Advies vaststelling inventarissen Haspengouw van Borgloon tot Vechmaal

³ Bij de vaststelling van de Landschapsatlas voor het gebied 'Munsterbos, kasteeldomeinen Groenendaal en Zangerhei' en het gebied 'heide, vennen en bovenloop van de Abeek' was dit nog onvoldoende duidelijk.

⁴ Zie VCOE 2017 007 – Advies vaststelling Landschapsatlas bovenloop Abeek en VCOE 2017 008 – Advies vaststelling Landschapsatlas Munsterbos

kracht. Het betreft 1° de zorg- en motiveringsplicht voor administratieve overheden in het kader van eigen werken of activiteiten en 2° de informatieplicht bij eigendomsoverdracht. Voor houtige beplantingen die daarentegen wel vastgesteld zijn in hun eigen inventaris geldt bijkomend dat de vergunningverlenende overheid in elke vergunningsbeslissing over de kap van een houtige beplanting met erfgoedwaarde moet motiveren hoe ze de erfgoedwaarden in acht heeft genomen. De commissie vraagt de impact van de koerswijziging op de bescherming van houtige beplantingen verder te verduidelijken.

IV. VASTSTELLINGSDOSSIER

10. Het vaststellingsdossier bevat verschillende gegevens over het vast te stellen onroerend erfgoed, met name een georeferencieerd plan, de benaming van het gebied, een beschrijving, een beknopte motivatie van de afbakening en een link naar de wetenschappelijke inventaris.

De commissie merkt op dat de beschrijving van het gebied gebeurt op basis van de erfgoedkenmerken en -elementen. Het is positief dat de beschrijving van de erfgoedwaarden verwijst naar de selectiecriteria (zeldzaamheid, herkenbaarheid, representativiteit, ensemblewaarde en contextwaarde) die gebruikt moeten worden om te wegen of een onroerend goed al dan niet wordt opgenomen in de vastgestelde inventaris.

De commissie merkt evenwel op dat de inventarismethodologie voor de Landschapsatlas⁵ tevens voorschrijft dat *‘voor de opname in de inventaris wordt rekening gehouden met de geografische of de thematische context. Bij deze beoordeling wordt steeds een relevantie voor Vlaanderen voor ogen gehouden.’* De commissie vraagt aldus het gehanteerde afwegingskader verder transparant te maken en de geografische of de thematische context en de relevantie van voorliggende vaststelling voor Vlaanderen verder te duiden (zie ook bemerking par. 6 inzake aanleiding vaststelling).

11. Tot slot merkt de commissie op dat de spoorwegbedding gedeeltelijk binnen de perimeter van de beschermde cultuurhistorische landschappen ‘Abdijsite Kolen – Kolenberg’ en ‘Cultuurlandschap rond Kuttekoven’ loopt. Daarnaast werd een deel van de spoorwegbrug- en bedding, ter hoogte van Kuttekoven, beschermd als monument. Het vaststellingsdossier verwijst hier op geen enkele manier naar. De commissie vraagt de samenhang tussen de vaststelling in de Landschapsatlas en de beschermingen verder te duiden.

IV. CONCLUSIE

12. De commissie kan de vaststelling van de Landschapsatlas voor het gebied ‘Valleien van Mombeek en Fonteinbeek met burcht en bos van Kolmont, inclusief de spoorwegbedding van het fruitspoor’ ondersteunen en adviseert de vaststelling voorwaardelijk gunstig. De commissie vraagt in het bijzonder aandacht voor volgende algemene bemerkingen:

- De aanleiding, de doelstelling en de rechtsgevolgen van de vaststelling moeten in het vaststellingsdossier worden geduid;
- De impact van de koerswijziging op de bescherming van houtige beplantingen dient verder te worden verduidelijkt;
- De geografische of de thematische context en de relevantie van de vaststelling voor Vlaanderen dient verder te worden geduid;

⁵ Vastgesteld bij ministerieel besluit van 17 juli 2015 tot vaststelling van de inventarismethodologie voor de Landschapsatlas

Met betrekking tot voorliggend dossier vraagt de commissie tot slot:

- De spoorwegbedding van 'lijn 23 Drieslinter-Tongeren' als één geheel te beschouwen en als dusdanig vast te stellen;
- De samenhang tussen de vaststelling in de Landschapsatlas en de bestaande beschermingen als cultuurhistorisch landschappen en als monument verder te duiden.

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweydt

Voorzitter